

Miljenko Pandžić

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

GODINA OSNUTKA ZAGREBAČKE BISKUPIJE (GODINE 1094. ILI 1090?)

UDK 262.12(497.5 Zagreb)"10"

Stručni članak

U članku autor raspravlja o datiranju osnutka Zagrebačke biskupije interpretacijom podataka iz poznate Felicijanove isprave iz 1134. godine, povelja iz XI. st. te podataka iz "Chronica Ungarorum". Autor zaključuje da je ugarski kralj Ladislav osnovao Zagrebačku biskupiju najvjerojatnije upravo 1094. godine, kako su uvijek do sada isticali hrvatski crkveni i drugi povjesničari, a ne prije te godine, kako tvrde neki mađarski povjesničari.

Nedavno, 1992. g. izašao je u Budimpešti, u izdanju Mađarske akademije znanosti, izvanredno pažljivo pripremljeni zbornik najstarijih isprava (1000. do 1131. god.) koje se odnose na povijest Ugarske – a time jednim dijelom i na povijest srednjovjekovne Ugarske, Slovačke, Transilvanije pa tako i Hrvatske – pod naslovom *Diplomata Hungariae antiquissima*, s podnaslovom "Accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia". Izdanje je pripremio mađarski stručnjak za srednjovjekovnu povijest i izvore akademik Györffy György sa suradnicima.

Koristeći se i citirajući gotovu svu značajniju stariju i noviju i mađarsku, pa dijelom i hrvatsku relevantnu literaturu i izvore, raspravlja se u ovom opsežnom svesku, među ostalim i o osnutku Zagrebačke biskupije, pa ga redaktor, spomenuti Gy. Györffy stavlja, očito prema već ranijoj mađarskoj tradiciji (s početka ovoga stoljeća) koju u potpunosti preuzima – u godine ".../ 1087–1090 /":

”Ladislaus I rex episcopatum Zagrabiensem in honorem Sancti Stephani regis fundat et dotat”.¹

Spominje među najvažnijom starijom mađarskom literaturom od povjesničara iz XVIII. st. Katonu,² koji jedini od starijih mađarskih povjesničara postavlja tezu da je Slavonija (između Drave i Save) bila u vlasti kralja Ladislava prije 1091, kada prodire u Hrvatsku te da je on osnovao Zagrebačku biskupiju već god. 1085:

”Ex historiographis veteribus KATONA ... fuit ille, qui uberrime explicavit, qua ratione fultus episcopatum (sc. Zagrabiensem, op. M.P.) a. 1085 fundatum esse dixerit”.³

Dalje u istoj bilješci,⁴ Györffy navodi ostale mađarske i hrvatske povjesnike: Praya, Fejera, Ortvaya, Račkog, Šišića te *Diplomatički zbornik*,⁵ koji svi navode godine osnutka Zagrebačke biskupije u rasponu od 1091. do 1094, u svakom slučaju poslije g. 1091, t.j. nakon prodora kralja Ladislava u Hrvatsku. U nastavku iste bilješke, Györffy, pozivajući se na svoja ranija istraživanja i radove,⁶ proglašava ili falsificiranim ili pogrešno shvaćenim, sva ona vrela i isprave, na koje se u dokazivanju kasnijeg osnutka Zagrebačke biskupije pozivaju hrvatski, ali i spomenuti mađarski povjesničari:

”Sed fontes, qui foundationem (sc. episcopatus Zagrabiensis, op. M.P.) post expeditionem anni 1091. factam esse scribunt, vel falsati sunt (ist. M.P.), vel saltem consulto studioque concepti ..., falsumque est etiam diploma episcopatus Quinqueecclesiensis,⁷ quod pro annis cr. 1093. proferunt.”⁸

Da bi, s druge strane, potkrijepio i dalje opravdao proglašavanje tolikih isprava i to baš onih mjesta u tim ispravama koja govore o osnutku Zagrebačke biskupije nakon provale kralja Ladislava g. 1091. u Hrvatsku, Gy. Györffy sada ističe neoborivim ”svjedočanstvo a u t e n t i č n i h (ist. M.P.) isprava” koje je još g. 1910, u svojem radu o datiranju osnutka Zagrebačke biskupije, iznosio mađarski medievalist Balint Hóman:

¹ *Diplomata Hungariae antiquissima*, Mađarska akademija znanosti, Budimpešta 1992, str. 261–263.

² Stephanus Katona, *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae...*, tom. II, Pestini 1779, str. 483–497.

³ *Diplomata*, str. 261, bilj. 1.

⁴ *Diplomata*, n. mj.

⁵ *Codex diplomaticus Regni Croatiae...*, vol. I, Zagreb 1967, ur. M. Kostrenčić, obr. J. Stipišić i M. Šamšalović.

⁶ Usp. među ostalima Gy. Györffy, *Szlavónia kialakulásának oklevélkritikai vizsgálata – Étude critique des chartes concernant la formation de la Sclavonie*, *Leveltari Közlemények*, Budimpešta 1970, God. XLI, br. 2, str. 223–240.

⁷ D. n. 98; usp. *Diplomata*, str. 288–290.

⁸ *Diplomata*, str. 261, bilj. 1.

”Hóman, diplomatis authenticis in testimonium vocatis, episcopatum inter a. 1087 et 1090 fundatum esse p r o b a v i t (ist. M.P.)”⁹

Hrvatsku, ali i mađarsku literaturu iz toga vremena, krajem 19. i početkom 20. st., relativno najpotpunije, uz odgovarajuću svestranu i detaljnu raspravu o pripadnosti Slavonije u X. i XI. st., kao i o prodoru kralja Ladislava I. u Hrvatsku 1091. te konačno o mogućim datumima osnutka Zagrebačke biskupije, donosi F. Šišić u svojem poznatom *Priručniku izvora hrvatske historije*.¹⁰ To je u ovom opsežnom Priručniku cijelo 23. poglavlje s naslovom: ”Vojni pohod ugarskog kralja Ladislava u Hrvatsku (1091) i utemeljenje biskupije zagrebačke (1094)” te s podnaslovima:

- a) Vojni pohod kralja Ladislava u Hrvatsku (1091. do 1095);
- b) Pitanje sredovječne Slavonije i utemeljenje biskupije Zagrebačke (1094).

Cijela ova rasprava obuhvaća ukupno 80 stranica.¹¹ Međutim, Gy. Györfy u svojem velikom *Diplomatariju* (ali i u drugom citiranom radu), ne ulazi u raspravu sa Šišićem, nego citira samo 2 stranice iz njegova djela:

”Šišić vero¹² eumque sequens Kostrenčić (CD. Croat. I. 202) in annum 1094 eam (sc. fundationem episcopatus Zagrabiensis, op. M.P.) posuit”.¹³

F. Šišić međutim, u svojem *Priručniku* na nekoliko mjesta odgovara na argumente B. Hómana o njegovoj radnji *Godina osnutka Zagrebačke biskupije*.¹⁴ Sama godina utemeljenja Zagrebačke biskupije u ovoj tada veoma oštroj raspravi između mađarskih i hrvatskih povjesničara, gotovo dolazi u drugi plan dokazivanja, budući da je Šišiću bilo – u tadašnjoj političkoj i nacionalnoj zaoštrenosti odnosa s Mađarskom i njenoj službenoj i kulturnoj politici prema Hrvatskoj – najvažnije dokazivati pripadnost Slavonije, kako se vidi i iz podnaslova Šišićeve rasprave u Priručniku, a zatim i pitanje sklapanja državnopravnih veza Kraljevine Hrvatske i Ugarske, uspon kuće Arpadovića, kralja Ladislava I., a poslije Kolomana na hrvatsko prijestolje. Ta se pitanja i danas, kako vidimo, živo raspravljaju u radovima mađarskog medievaliste Gy. Györfyja.

Ovdje bismo se ipak više ograničili na pitanje samog osnutka odnosno na pitanje godine osnutka Zagrebačke biskupije, a samo posredno koliko se to reflektira i na pitanje pripadnosti Slavonije Kraljevstvu Hrvatske i Mađarske, u to vrijeme.

⁹ Diplomata, n.mj.

¹⁰ Enchiridion fontium historiae croaticae, vol. I, Zagreb 1914.

¹¹ Priručnik, str. 289–369.

¹² Priručnik, 362–363.

¹³ Diplomata, n.mj.

¹⁴ B. Hóman, A Zágabi püspökseg, alapítási éve”, Turul, sv. XXVIII, Budapest 1910; v. Šišić, Priručnik, str. 291 i d. passim sve do str. 363.

U tom smislu Gy. Györffy, u pogledu datiranja osnutka Zagrebačke biskupije, ističe posebno dva pitanja odnosno prisutnost i dataciju djelovanja dviju osoba, koje se spominju i u Felicijanovoj ispravi i u ispravi (također nedatiranoj) vojvode ugarskog Davida. Te su osobe vesprimski biskup Cosma i ugarski palatin Gyula:

”Quod ad chronologiam spectat, m a x i m i m o m e n t i e s t (i s t . M . P .) f u n d a t i o n i i n t e r f u i s s e C o s m a m e p i s c o p u m V e s p r i m i e n s e m e t J u l a m p a l a t i n u m c o m i t e m . . . ”¹⁵

Gy. Györffy naglašava važnost sljedećeg dokazivanja, pa nastavlja:

”... q u i a u t e m p o s t a . 1 0 9 0 (i s t . M . P .) o f f i c i i s s u i s i a m n o n f u n g e b a n t u r . . . ”¹⁶

Međutim i mađarski izdavač velikog starijeg diplomatarija Fejér,¹⁷ zatim F. Rački i F. Šišić, u svojim radovima i u hrvatskom diplomatskom zborniku, kako smo vidjeli i u zapisu o osnutku Zagrebačke biskupije u Felicijanovoj ispravi i u ispravi ugarskog vojvode Davida, obje isprave datiraju, zajedno s vesprimskim biskupom Cosmom i palatinom Gyulom, u god. 1094, dok ju B. Hóman, a potom danas i Gy. Györffy datiraju najkasnije u god. 1090!

Ako pregledamo i stariji Fejérov diplomatski zbornik, pa zatim *Documenta F. Račkoga*¹⁸ te najnoviji zbornik Gy. Györffya, *Diplomata Hungariae antiquissima*, nigdje ne nalazimo još neke druge isprave gdje bi se vesprimski biskup Cosma i palatin Gyula spominjali. Osim što se palatin Gyula spominje znatno ranije, god. 1075,¹⁹ pa se očito radi o nekoj drugoj osobi istog imena.

S druge strane, uočavajući ovu teškoću, Gy. Györffy naglašava, slijedeći argumentaciju i navode B. Hómana, da je Petar bio palatin i 1095. a ne Gyula:

”Petrus comes palatinus erat etiam a. 1095, vide Szentpétery: SS. R. Hung. (= Scriptorum rerum hungaricarum, op. M.P.), I, 419, cf. Hóman, Turul 28 (1910) 104–105.”²⁰

Gy. Györffy ovdje, dakle, navodi poznato mjesto iz Thuroczijeve *Chronica Hungarorum*. Naime, kada se 1095. kralj Ladislav u ratu u Češkoj smrtno razbolio, a prijestolonasljednik Koloman nalazio se na studijama u Poljskoj, po Kolomana su poslali ”župana Petra” (”comes Petrus” stoji u tekstu ove kronike).²¹ Spominje se dakle u ovoj kronici župan Petar (”comes Petrus”), ali ne palatin Petar!

¹⁵ Diplomata, n.mj.

¹⁶ Diplomata, isto.

¹⁷ Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis, Budae 1829. i dalje, ovdje posebno sv. I.

¹⁸ F. Rački, Documenta periodum antiquam historiae croaticae illustrantia, Zagreb 1877, str. 158–159.

¹⁹ Diplomata, str. 218.

²⁰ Diplomata, isto.

²¹ Usp. Schwandtner, Scriptorum rerum hungaricarum, vol. I, Beč 1746, str. 134.

Da je tome tako te da se na ovo mjesto u kronici poziva B. Hóman u spomenutoj radnji *Godina osnutka Zagrebačke biskupije*, zapazio je već 1914. i F. Šišić u svojem *Priručniku*:

”Hóman hoće (o.c. 19–20), da tada nije bio Gyula palatin, nego Petar koji se u ispravi somogyvarskoj spominje kao palatin (1091) – to je isprava o osnutku samostana sv. Egidija u Ugarskoj²² – te da je on identičan s onim ”comes Petrus” koga kralj Ladislav šalje 1095. u Poljsku po Kolomana. I opet hipoteza a (ist. M.P.), koja ne znači ništa spram isprave.”²³

S obzirom, naime, da ne postoji izvorima potvrđen popis svih palatina i biskupa u Ugarskoj krajem XI. st., nemoguće je u potpunosti razriješiti ovakva protuslovlja, nepotpunosti ili nedorečenosti sa č u v a n i h i z v o r a !

Drugi primjer slične analogije jest vesprimski biskup Kuzma (”Cosmas episcopus”). Spominje se primjerice ne samo u Felicijanovoj ispravi iz 1134. u nedatiranom zapisu o osnutku Zagrebačke biskupije, nego isto tako, kao što smo već spomenuli i u nedatiranoj ispravi ugarskog vojvode Davida, koju čitav niz autora, mađarskih povjesničara, kako navodi i sam Györffy, datiraju u godinu 1094. ili 1095. Međutim, prema mišljenju Gy. Györffya, koje se potpuno podudara s onim B. Hómána iz navedene rasprave, ovu ispravu treba datirati u god. ”/...1089–1090 /”;²⁴ ovdje se u diplomatariju navode ove godine u zagradama, budući da je isprava nedatirana, pa godine nisu navedene u samoj ispravi, nego izdavač zaključuje da bi to trebale biti baš te godine:

”Hóman (loc. cit.) p r o b a v i t d i p l o m a s i n e d u b i o (ist. M.P.) ante a. 1091 emanasse, quia loco testium eius duorum, Gyulae comitis palatini et Cosmae episcopi Vesprimiensis, iam a. 1091–1092 Petrus comes palatinus et Almaris episcopus Vesprimensis functi erant ..., et idem dixit ’donationem ducis David inter a. 1077 et 1091 factam esse’. ... Annus 1090 verisimiliter tantum terminus ante quem accipi potest.”²⁵

Zaista, 1091. u ispravi o osnutku samostana sv. Egidija, ne spominju se niti biskup Cosma niti palatin Gyula, nego kao vesprimski biskup Almarije, a kao palatin, Petar. Međutim, iz toga još ne proizlazi, kako bi i B. Hóman i Gy. Györffy htjeli, da i 1094. moraju biti i vesprimski biskup Almarije i palatin Petar. Naime, nemamo sačuvane datirane isprave iz 1094, pa niti iz 1095, a to su zadnje godine vladavine kralja Ladislava I., u kojima bi se spominjali kao vesprimski biskup Almarije, a kao palatin Petar! Takve nam se isprave jednostavno nisu sačuvale i rasprava o tome ne može se tako jednostavno prekinuti!

²² Diplomata, str. 266–268.

²³ Priručnik, str. 363, bilj. 1.

²⁴ Diplomata, str. 264.

²⁵ Diplomata, isto

Također je i F. Rački još 1888. zaključio da je biskup Almarije bio vesprimskim biskupom između 1091. i 1093:

”...Nu u inih trih Ladislavovih listinah (Fejér I, 469 ...) god. 1091, 1092, 1093. vesprimskim se biskupom izrično piše 'Almarius, Althmarius'; s toga u ovom razdoblju (1091–93.) ne ima Kosmi mjesta na vesprimskoj stolici. I glede palatina Gjule, može se iz Ladislavove listine god. 1091. izdane simežkom samostanu sv. Egidija, zaključak stvoriti”.²⁶

Slično komentira i F. Šišić pokušaj B. Hómana da ovu ispravu vojvode Davida na svaki način datira nekoliko godina ranije, t.j. kako i Györffy kaže ”Annus 1090 verisimiliter tantum terminus ante quem accipi potest”. Evo kako F. Šišić reagira na hipotetično tumačenje i datiranje ove ”Davidove” isprave, u razdoblje prije god. 1090:

”Davidovu ispravu stavlja Hóman (o.c. 16) po Erdélyju (Pannonhalmi rendtörténete X. /1909/, 496), oko 1090., što je p u s t a h i p o t e z a (ist. M.P.) i tvrđenje bez pozitivnog podatka, a isto tako hoće i L u k c s i c s (Series episcoporum Vesprimensium, Budapest 1907, str. 5), da biskupovanje Kuzmino pada već prije 1090. što i opet ne znači ništa, jer za sve to ne navodi d o k a z a (ist. F.Š.).²⁷

Iz ovoga navoda F. Šišića, donekle je jasnija i kratka napomena naše suvremene povjesničarke umjetnosti L. Dobronić:

”Svi navedeni podaci zajedno ne donose činjenice po kojima bi se mogla odrediti godina osnutka Zagrebačke biskupije Ača i Fabijan spominju se samo u toj ispravi, Kuzma je bio vesprimski biskup 1086–1091. godine. Palatin Jula spomenut je 1075. godine ... Prema tome, točna godina osnutka Zagrebačke biskupije ostaje nepoznata.”²⁸

Međutim, vidimo kako Šišić komentira šematizam vesprimskih biskupa, što ga je 1907. objavio Lukcsics. U ispravi vojvode Davida također nalazimo i nadbiskupa Fabijana i biskupa Cosmu i palatina Gyulu (ili ”Julu”). Potrebno je ipak s Fejérom, Račkim i Šišićem ovu ispravu vojvode Davida datirati u god. 1094, pa su tada i osobe prisutne u Felicijanovoj ispravi u zapisu o osnutku Zagrebačke biskupije također u istoj godini, t.j. 1094!

Ipak, postoji jedan veoma važan razlog zbog čega pojedini mađarski povjesničari, kao primjerice ovdje navedeni B. Hóman (još 1910.) te 1992. Gy. Györffy, toliko inzistiraju da se ovi podaci i ove isprave moraju datirati svakako prije godine 1091.

²⁶ F. Rački, K pitanju o proslavi osamstogodišnjice osnutka zagrebačke biskupije, Zagreb 1888, *Katolički list*, br. 24, str. 189; usp. također M. Pandžić, Uz 900. godišnjicu osnutka Zagrebačke biskupije (dokumenti i izvorne isprave), *Numizmatičke vijesti*, god. 36, Zagreb 1994, str. 17 i d.

²⁷ F. Šišić, Priručnik, str. 363, bilj. 1.

²⁸ L. Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, 1991, str. 11.

odnosno ranije u god. 1090. (ili eventualno i još ranije). Razlog je prodor kralja Ladislava u Hrvatsku 1091. god.! Spomenuti mađarski povjesničari izrijeком smatraju da je Slavonija, t.j. zemlja između Drave i planine Gvozd, bila u posjedu mađarskih vladara i prije prodora kralja Ladislava u Hrvatsku, dakle i prije g. 1091! Pomicanje datuma osnutka Zagrebačke biskupije u vrijeme barem oko 1090. ili ranije, naglašava tu pripadnost Slavonije mađarskim vladarima. To pokazuje i geografska karta, ucrtana na koricama s nutarnje strane velikog diplomatarija Gy. Györffyja,²⁹ gdje su granice Mađarskog Kraljevstva za razdoblje ovog diplomatskog zbornika, tj. za razdoblje od 1000. do 1131. pomaknute sve do Velike i Male Kapele, koju smatraju neki mađarski autori, pa i Gy. Györffy, granicom između Mađarske i Hrvatske u XI. st. Budući da hrvatski povjesničari takvu tezu nisu prihvatili, niti u vrijeme Račkog i Šišića, a niti u najnovije doba, kada primjerice N. Klaić u svojim povijesnim izvorima izričito potvrđuje da je kralj Tomislav proširio Hrvatsko Kraljevstvo do Drave,³⁰ to je očito da i jaki hrvatski vladari XI. st. Petar Krešimir IV. i kralj Zvonimir, koji je i rođak Arpadovića, oženjen kraljicom Lijepom Jelenom, sestrom kralja Ladislava, nisu ostavili sjevernu Hrvatsku u vlasti mađarskog kralja. Ipak, zbog određenog pomanjkanja izravnih isprava, izvora za povijest Slavonije u XI. st., možemo pretpostaviti da su i mađarski kraljevi nakon svetog kralja Stjepana I., imali određenog utjecaja na zbivanja u Slavoniji, ma kako mi o tome malo znali. U jednoj ispravi kralja Stjepana I. spominje se pravo na ubiranje crkvene desetine i u zemlji "ultra Dravam" (preko Drave) dakle i u Slavoniji, ali se ništa više o tome ne kaže u izvorima. Međutim, i na temelju ovako izoliranog podatka Gy. Györffy veoma dalekosežno zaključuje, da je kroz cijelo to razdoblje Slavonija bila u posjedu mađarskih vladara, da je crkvena jurisdikcija bila već ranije u XI. st. pod Vesprimskom biskupijom, a ne samo donja Slavonija pod Pečujskom biskupijom, kako bi se moglo na temelju drugih izvora zaključiti:

"Comitatus autem Simigiensis etiam ultra Dravam, id est intra Dravam et Savum extensus erat..."³¹

Međutim, u svojoj velikoj sintezi povijesti Mađarske u srednjem vijeku, spomenuti B. Hóman bio je ponešto umjereniji te je pretpostavio da su na području Slavonije, prevlast imali "sad mađarski a sad opet hrvatski vladari":

"Die Slowenen (t.j. Slaveni, op. M.P.) aus dem Gebiet zwischen der Save und Drau – Kajakroaten (ovakav izraz za ime naroda Slavena u sjevernoj Hrvatskoj koristili su neki povjesničari sredinom ovog stoljeća, pretpostavljajući da su ova slavenska plemena u tadašnjoj Panonskoj ili Posavskoj Hrvatskoj, kako su je nazivali hrvatski povjesničari – bili u nekom odnosu ili međusobnoj povezanosti, nacionalno još

²⁹ Diplomata, Budimpešta 1992.

³⁰ N. Klaić, Izvori za hrvatsku povijest do g. 1526, Zagreb 1972, str. 29.

³¹ Diplomata, str. 262, bilj. 2.

nedefinirano, između hrvatskih i slovenskih plemena), wie man sie heute nennt (djelo je tiskano 1940. g., op. M.P.) – haben im X. bis XI. Jahrhundert sich zeitweise bald der ungarischen, bald der kroatischen Macht unterworfen und Steuern gezahlt. Im allgemeinen lebten sie jedoch u n a b h ä n g i g (ist. M.P.) ohne eine sie zusammenhaltende politische und kirchliche Organisation ...”.³²

U tom smislu mogli bismo možda zaključiti, da se osnutak Zagrebačke biskupije može datirati tek u razdoblje nakon smrti kralja Zvonimira (1089), pa i nakon smrti njegovog nasljednika, hrvatskog kralja Stjepana II. (1090). Možemo očekivati da je kralj Ladislav, koji se smatrao rodbinski povezanim s hrvatskom vladalačkom kućom, a kako neki povjesnici misle, možda i ugovorno vezan s kraljem Zvonimirom, mogao pomišljati na osnutak Zagrebačke biskupije možda i neposredno prije svojega prodora u Hrvatsko Kraljevstvo, dakle oko god. 1090. Valja upozoriti da je Zvonimir Dimitrije bio ranije ban ili vojvoda područja između Drave i Save. U vrijeme tog prodora, dakle oko 1091. ili oko 1092, mogao je također donijeti odluku o osnivanju Zagrebačke biskupije. Međutim, tu sada nastaju kronološke teškoće, zbog vesprinskog biskupa Almarija koji se, kako smo vidjeli, zaista pojavljuje tih godina (1091–93) kao vesprinski biskup, a ne Cosma. Ostaje dakle da su Cosma i Gyula mogli biti vesprimskim biskupom odnosno palatinom ili 1090. ili 1094. U obje godine, nemamo naime zabilježenog nijednog drugog dužnosnika na tim položajima, budući da nemamo sačuvanih isprava iz tih godina.

Stoga ipak ostaje kao vjerojatnija godina osnutka Zagrebačke biskupije godina 1094, dakle poslije 1091, kada je Ladislav provalio (“irripuit”) u Hrvatsko Kraljevstvo. Gy. Györffy doduše pretpostavlja da je taj pohod u Hrvatsku bio isključivo pohod preko Velike Kapele u, kako on naziva Primorsku Hrvatsku (“Croatia Maritima”), što je izraz isključivo osobna kovanica i pretpostavka Gy. Györffyja, koji jednako smatra falsificiranim podatak isprave kralja Andrije II. iz 1217. o prodoru kralja Ladislava u Hrvatsku “preko Drave”, kao i slične podatke iz Salonitanske povijesti Tome Arhidakona Splitskog. Györffyjeva je i zamisao da je to sve djelatnost vojvode i kralja Slavonije Kolomana, s početka XIII. st., koji da je na zamolbu zagrebačkog biskupa predložio papi sjedinjenje Zagrebačke biskupije i Splitske metropolije, pa su stoga i takve podatke u svojim rukopisima i kod Arhidakona Tome i kod kralja Andrije izborili:

”Hanc falsam affirmationem historicam, legis tamen vi roboratam (budući da je naime i papa Grgur IX. odobrio zahtjev Zagrebačke biskupije da ne treba plaćati crkvene desetine opatiji benediktinskoj u Pannonhalmi, “Montis Pannoniae”, u Ugarskoj, op. M.P.), clerici causam archiepiscopatus Spalatensis tutantes ulterius quoque excoluerunt, postquam Colomanus rex et dux Sclavorum, Zagrabiæ et Spalati residens, ab archiepiscopo (sic !) Zagrabiensi rogatus a. 1240 litteras papæ Gregorio IX miserat postulaveratque Spalatensem ecclesiam unire Zagrabiensi

³² B. Hóman, Geschichte des ungarischen Mittelalters, Berlin 1940, str. 341.

ecclesiae (... Smičiklas, Codex diplomaticus, IV. 114)...”.³³

Tako se rasprava o osnutku Zagrebačke biskupije na neki način i nakon više od dvjesto godina poslije povjesničara, zagrebačkog kanonika B.A. Krčelića, autora *Povijesti zagrebačke biskupije*³⁴ i povjesnika Katona, i dalje nastavlja s novim razmišljanjima i hipotezama. U svakom slučaju i dalje ostaje među hrvatskim i mađarskim povjesničarima donekle otvoreno pitanje točne godine osnutka Zagrebačke biskupije, premda smatramo da je ipak vjerojatnija godina osnutka 1094. odnosno točnije oko godine 1094.

Summary

THE YEAR OF FOUNDATION OF ZAGREB'S DIOCESE (IN 1094 OR IN 1090?)

Hungarian Academy of Science published "Diplomata Hungariae antiquissima" in Budapest 1992, a very carefully prepared book containing the oldest Hungarian medieval documents, which also relate to Croatian history (y. 1000 to 1131 a.c.). It was edited by an academician, an expert in middle age Hungarian history, Györfffy György.

Among these documents one is especially interesting for Croatian history. It is so called *Felician diploma* from 1134. In his commentary G. Györfffy dates, according to the earlier tradition in Hungarian historiography, on the basis of some B. Homan's works, proclaims as the only possible period for the foundation of the Zagreb's Diocese, that between y. 1086 to 1090 a.c., because after the 1090, some noted personalities like Hungarian Palatinus Petar and others, could not be mentioned in the Felician diploma.

The author argues contrary, that Palatinus Petar, is not mentioned in the known text of "Chronica Hungarorum", because in this text there is only a mention of the "comes Petrus", and not of Palatinus Petrus. Also it seems to the author that Veszprem's bishop Almaris is mentioned in some documents between 1091–1093, but because of that, Veszprem's bishop Cosma who is mentioned in the Felician diploma, could be, at least, before 1091, or after 1093, that means most probably in 1094, as has been traditionally argued and cited by almost all Croatian church historians like Franjo Rački or others as e.g. very accurate Ferdo Šišić, who in his well known handbook on Croatian historical sources ("Priručnik izvora hrvatske historije", Zagreb 1914), proclaims Balint Homan's theory on the earlier date as a "hypothesis on another hypothesis on a hypothesis".

³³ Diplomata, str. 262.

³⁴ B.A. Krčelić, *Historia Ecclesiae Zagrabensis*, Zagreb 1770.

So, the author concludes that it is about an old dispute, maybe more about the territory of the northern part of Croatia i.e. of Slavonia or just about the territory between rivers Drava and Sava, and which was from the beginning of Slav settlements, rather independent, and after Croatian king Tomislav rejected Hungarian army back across Drava river, the Hungarian rulers only from time to time, maybe, were taking power over this predominant Slav territory, through the whole Middle Ages, and after, up to nowadays. That opinion was also emphasized in B. Homan's study on Hungary in the Middle Ages (Berlin 1940), also mentioned as a most probable reality.

On the basis of other arguments the author supposes that the most probable date of the establishment of the Zagreb's Diocese took place in the year 1094.